

Ганна Володимирівна Красильникова,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри технологічної та професійної освіти і ДПМ,
Валентина Антонівна Папушина,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології,
Хмельницький національний університет,
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

У статті доведено, що визначення рівнів естетичної культури майбутніх учителів української мови й літератури має специфічні особливості. У центрі обраної системи є компоненти, що виходять із вимог до вивчення літератури, та критерії, за якими визначаємо рівні сформованості естетичної культури протягом усього освітнього процесу. Окреслено показники, що деталізують вимоги та дають можливість коригувати рівень знань студентів, їхнє естетичне самовдосконалення й самореалізацію. Визначено рівні сформованості естетичної культури: поверхневий, неповний, стан хитання – інформація, що спрямовує викладача і студента на подальшу роботу для досягнення студентами стану готовності сформованості естетичної культури.

Ключові слова: формування естетичної культури, критерії, показники, рівні сформованості, поверхневий, неповний, стан хитання, стан готовності.

На сучасному етапі розвитку національної освіти у закладах вищої освіти, поряд із професійною освітою, усе більше уваги приділяється формуванню естетичної культури студентів. Відбувається пошук ефективних шляхів, методів, прийомів, які сприятимуть цьому процесу в комплексі. Визначається оптимальний зміст, форми і шляхи підготовки фахівця, який має високу естетичну культуру й розвинутий естетичний смак. При цьому особлива увага приділяється його самоактуалізації й самореалізації. Ефективність підготовки сучасного фахівця залежить від його впевненості в правильності обраної професії, від спроможності реалізувати себе вже на студентській лаві. Постійний моніторинг рівня знань та стану сформованості естетичної культури, спрямування студентів на її підвищення – необхідні складники успіху.

Різним аспектам формування естетичної культури студентів та вивчення її рівнів присвятили праці сучасні українські дослідники Н. Волошина, О. Зелена, І. Зязюн, М. Кір'ян, Н. Миропольська, О. Семенов, В. Сидоренко, І. Синиця, В. Швирка, Г. Шевченко, В. Шуляр, Б. Шалагінов та ін. Погоджуючись із думками вчених, вважаємо, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури відбувається активізація естетичного досвіду через спрямування викладачами студентів на поповнення як інтелектуального рівня, так і естетичних знань. Така взаємодія має будуватися на позитивних естетичних почуттях. Врахувавши вітчизняний досвід, робимо вибір оптимальних шляхів формування естетичної культури студентів, розробляємо методики для постійного моніторингу стану сформованості їхньої естетичної культури.

Мета дослідження: запропонувати методику визначення рівнів сформованості естетичної

культури майбутніх учителів української мови й літератури як системний універсальний процес.

Як слушно зауважують українські дослідники Н. Волошина, І. Зязюн, Н. Миропольська, Т. Мороз, Г. Шевченко та ін., провідне місце в підвищенні естетичної культури студентів належить художній літературі. Запорукою успіху літературної освіти майбутніх фахівців є поєднання інтелектуального та емоційного розвитку. Важливо в цьому контексті працювати над підвищенням мовно-естетичної ерудованості, яка виявляється в мовленнєвій діяльності, формує естетичне чуття мови як джерело творчої уяви. Разом з опануванням системних теоретико-літературних понять, студент має можливість оперувати функціями мистецтва слова. Показниками рівня мовно-естетичної ерудованості студентів гуманітарно-педагогічного факультету вважаємо вміння та навички користуватися зображально-виражальними можливостями мови як в аудиторній, так і позааудиторній діяльності (гуртки, проблемні групи тощо). На основі художніх текстів формується здатність усвідомлювати та використовувати норми мовної грамотності, оскільки «образність та емоційна забарвленість мови характеризують рівень мовно-естетичної діяльності майбутніх учителів-філологів» (Педагогічна майстерність, 2008: 35) і є показниками цього рівня. Накопичуючи естетичні знання, уміння, навички, естетичний досвід, студент буде відчувати нові потреби в зростанні досконалості своєї естетичної культури, бо «вони породжують настанову на пошук естетично-цінних предметів. Знайти їх можливо або в процесі спеціального пізнання ціннісних властивостей існуючих предметів, або створюючи нові» (Штома, 2014: 447).

Важливим є моніторинг літературознавчих компетентностей та рівня естетичної культури

студентів і, на основі отриманих результатів, методологічна орієнтація процесу навчання. Для визначення рівнів сформованості естетичної культури студентів у педагогічній науці відсутні єдині критерії. Різні підходи дослідників до означення тих чи тих рівнів мають бути зумовлені специфікою підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Для майбутніх учителів української мови й літератури важливим є рівень оволодіння не лише зовнішню предметною діяльністю, а і внутрішній, емоційний, який характеризується вже під час навчання усвідомленням мети. Прогнозований результат має бути означеним як багатогранний процес, підпорядкований єдиній меті. Свідома дія, завдяки якій забезпечується прогнозований результат (Леонт'єв, 1983: 105), визначається репродуктивним, адаптивним, локально-модельованим системно-модельованим рівнями (Кузьміна, 1972: 198). Н. Крилова зводить завдання формування й реалізації естетичної культури до трьох рівнів: загального (соціально-політичного), особливого (наукового) й одиничного (педагогічного та естетичного) (Крилова, 1990: 28).

Для вивчення рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови й літератури проводиться постійний моніторинг навчальних досягнень. Для студентів першого курсу він є обов'язковим на початку навчального року. У кінці кожного курсу визначаємо рівень естетичної культури за інтенціональними критеріями, вивчаємо з естетичного погляду можливості художньої літератури, мистецьких та культурних явищ, які орієнтуватимуть майбутнього фахівця у світі прекрасного. Допомогати кожному в опануванні таких його цінностей: *естетична свідомість, естетичний рівень творів мистецтва, естетичні ідеали, естетичні концепції, естетичні категорії, естетичні цінності, естетичний смак, естетична культура* через складання робочих програм, навчальних посібників, методичних вказівок.

Результати моніторингу ретельно опрацьовуються і впливають на планування подальшої діяльності. Вони слугують матеріалом для визначення рівнів сформованості естетичної культури, які вбачаємо як ступінь, що досягається в розвитку чого-небудь, якісний стан, ступінь розвитку. Оцінювання рівня сформованості естетичної культури є досить складним завданням, тому, з метою уникнення неточностей під час його визначення за тим чи тим критерієм та показниками, використовуємо відсоткову систему оцінок. За характерними ознаками рівні поділяємо на *поверхневий, неповний, стан хитання, стан готовності*, взявши останній як умовний стовідсотковий. Важливо підкреслити, що студенти повинні розуміти й усвідомлювати сам процес визначення рівнів і зробити його підґрунтям для подальшого застосування у власній освітній та професійній діяльності. Розглянемо докладно характерні ознаки кожного рівня майбутніх учителів української мови й літератури.

Поверхневий, коли студент ще не зробив свідомого відповідального вибору у сфері своїх

естетичних інтересів, мало часу приділяє мистецьким явищам, не є творчою натурою, не досяг високих результатів у навчанні.

Неповний, коли студент не визначився до кінця зі сферою естетичної діяльності, формально робить вибір естетичних цінностей, оскільки цей вибір зробив не сам, а так склалися обставини. Не має гарантії, що обрана таким способом сфера інтересів і надалі відповідатиме зацікавленню цієї особистості, такий студент може взагалі замкнутися в більш практичних сферах, у навчанні його цікавить лише результат.

Стан хитання, коли студент активно намагається визначити сферу інтересів, випробовуючи й досліджуючи себе в різноманітних видах естетичної діяльності, зокрема на лекційних і практичних заняттях, розмірковує, прагне якомога більше дізнатися. Зазвичай такі молоді люди знаходять себе через випробування й можуть самореалізуватися, різко змінюючи естетичні вподобання. Водночас зростає роль викладача як порадики, фахівця-професіонала та керівників культурно-мистецьких підрозділів закладів вищої освіти, які допоможуть визначитися і спрямують діяльність студента.

Стан готовності студента до усвідомленого вибору й подальшого професійного та естетичного розвитку, коли він реалізовує базову естетичну підготовку та легко долучається до сфери як наукової, так і естетичної діяльності, накопичуючи та реалізуючи естетичний досвід. Такі студенти чітко усвідомлюють життєву мету, твердо стоять на позиціях як професійного, так і естетичного зросту, розширюють свій кругозір, інтелект та сферу інтересів, працюють у бібліотеках, наукових товариствах, готують публічні виступи, роблять власні наукові розвідки, заявляють про себе в університетських друкованих виданнях.

Окреслимо й деталізуємо *компоненти, критерії та показники* визначення рівнів сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови й літератури. Компоненти є складниками критеріїв та показників певного рівня. Під поняттям «критерії» розуміємо ознаку, за допомогою якої буде визначатися рівень естетичної культури та класифікація її показників, «об'єктивну оцінку, на основі якої проводиться уточнення видів педагогічних та виховних процесів» (Бабанський, 1983: 182). Метою є визначення окремих якісних і кількісних характеристик поняття «естетична культура». У структурі формування естетичної культури майбутніх учителів української мови й літератури вони представлені такими компонентами: *діагностико-мотиваційний, особистісно зорієнтований, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-практичний*. Особлива увага на кожному з них акцентована на роботі зі студентами філологічних спеціальностей та на залученні до пізнання естетичної глибини художніх творів широкого кола зацікавленої молоді, студентів інших спеціальностей закладів вищої освіти. Основою компонентів є шляхи вирішення питань активної позиції особистості з метою її

самореалізації як носія естетичних знань через використання інноваційних технологій як інструменту розвитку творчих здібностей. На цьому наголошують А. Адамова, Т. Аргунова, Н. Балицька, В. Беспалько, А. Біда, М. Бутз, В. Вергетел, В. Грачов, А. Идинов, М. Кларін, О. Пехота, Л. Пироженко, І. Пометун, М. Радченко, С. Рябченко, Ю. Сурмін, К. Федорчук, М. Федянин, І. Черкасова, Т. Устинова, О. Шевченко, В. Ягоднікова та ін.

Визначені *показники* сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови й літератури враховують сучасні вимоги до освіти та виховання, особливості освітнього процесу, особистісно-зорієнтований підхід, результатом чого має стати ріст естетичної культури студентів у процесі здобуття професійних знань, умінь і навичок. Доведенні до відома кожного студента, компоненти, критерії та показники коригують самоосвіту й самовиховання майбутнього фахівця, є дороговказом до розширення творчого потенціалу, розв'язання наукових та компетентнісних проблем.

«Показник» у педагогіці розуміють як узагальнену характеристику властивостей об'єкта (Коваль, 2009). Кожен критерій розкриваємо через систему показників, які його характеризують, деталізувавши їх відповідно до кожного компонента. Водночас враховуємо динаміку зростання рівня набутих естетичних та фахових знань студентів, розвиваємо їхній інтерес до формування естетичної культури й до навчальної діяльності, прагнення до самовдосконалення й самореалізації, застосування сформованих знань через поглиблене опрацювання навчальних та естетичних проектів. Цим самим зміцнюємо здатність переносити набуті теоретичні знання, навичок і вміння в майбутню професійну діяльність. Показники сформованості мотивів і цілей, позитивне ставлення до самовдосконалення й самореалізації, здобуття естетичних і фахових знань, насамперед, враховують у процесі діяльності студента задоволення його потреб, пізнавальних, діяльнісних і творчих. Через діяльність сприяємо розширенню естетичних потреб, сприяємо знайомству з новими культурними цінностями, більш повному і глибокому їх вивченню (Головін, 2001: 72), пізнавально-емоційним ставленням до діяльності (Виховання інтереса, 1985: 83).

Важливою ланкою роботи на шляху формування естетичної культури майбутніх учителів української мови й літератури вважаємо *діагностико-мотиваційний компонент* як головну сходинку, від якої відштовхуємося в роботі зі студентами. При особистісно-зорієнтованій роботі важливим є критерій сформованості мотивів і цілей, оскільки це умова формування готовності особистості до естетичної діяльності. В. Сластьонін відводить діагностиці та формуванню мотиваційних спрямувань центральне місце в структурі підготовки

фахівця педагогічної професії (Сластьонін, 1995: 15). Зазначаючи та формуючи комплекс мотивів та цілей студентів-першокурсників, стимулюємо їхню активність, допомагаємо спрямувати діяльність кожного на досягнення певного результату.

Особистісно-зорієнтований та когнітивно-лінгвокультурний компоненти спрямовані на різнобічну індивідуальну роботу зі студентами, на розширення горизонтів інтелекту в межах сучасних вимог до спеціаліста. Успішному спрямуванню студента на самореалізацію через особисті навчальні та творчі досягнення сприяє сукупність естетичних і фахових знань, необхідних для її здійснення у вибраній сфері естетичної діяльності. Досягнення нових якісних характеристик та відчуття власного зростання, сформованість інтерпретаційних компетентностей та опанування естетичних концептів є показниками критерію позитивного ставлення до самовдосконалення й самореалізації.

Як свідчить зарубіжний досвід, використаний у роботі, інтеграція мистецтва з навчальними дисциплінами, встановлення емоційного балансу особистості й середовища, накопичення творчого досвіду (Л. Бреслер, Г. Гарднер, Дж. Гаузман, М. Гібсон, А. Ефланд, М. Парсонс, США); партнерство викладачів і митців, прагнення до художнього, витонченого смаку (Е. Баутьер, Р. Бенічу, В. Ізамберт-Яматі, Г.-В. Роше, Е. Бенічу, П. Бурдьйо, К. Каміллері, Г. Міаларет, Ж. Пассерон, А. Роберт, А. Савари, П. Тібо, Франція) сприяють реалізації діялісно-практичного компонента формування естетичної культури. Основним критерієм якого є наявність сформованих естетичних знань та їх реалізація, що є в нашій педагогічній системі важливим механізмом перетворення знань на практичні дії через долучення до світових лінгвокультурних цінностей, поглиблене опрацювання естетичних проектів у межах естетичного середовища ЗВО.

Визначені показники формування інтересу до культурних та історичних традицій, національних та світових, поглиблене опрацювання естетичних проектів тощо найкраще характеризують готовність студента до майбутньої професійної діяльності, його неповторність та оригінальність як особистості. Вищим рівнем оцінювання за визначеними показниками стане творчий характер реалізації здобутих умінь, знань і навичок. Упевнені, що студент, який уміє творити, може легко перенести цей досвід до будь-якої іншої сфери свого життя, здатен продукувати нові ідеї і знаходити нетрадиційні способи їхнього вирішення, відмовлятися від стереотипів. Такий студент постане перед необхідністю далі розвивати свій інтелектуальний рівень, буде самостійно здобувати необхідні для цього знання, стане активною особистістю в тому соціальному середовищі, де йому доведеться жити і працювати.

ЛІТЕРАТУРА

Бабанский Ю. К., Ильина Т. А., Сорокин Н. А. Педагогика: учебное пособие для педагогических институтов. Москва, 1983. 698 с.

Воспитание интереса учащихся начальных классов к учебным предметам. *Межвузовский сборник научных трудов*. Уфа: Башкирский пединститут, 1985. С. 83.

Головин С. Ю. Словарь психолога-практика. Минск, 2001. С. 72.

Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія / наук. ред. О.Я. Савченко. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 375 с.

Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста: метод. Пособие. Москва, 1990. 142 с.

Кузьмина Н. В. Основы вузовской педагогики: учебн. пособие. Ленинград, 1972. 311 с.

REFERENCES

Babanskiy, Ju.K., Il'ina, T.A., Sorokin, N.A. (1983). *Pedagogika [Pedagogics]*. Moscow, Russia: Enlightenment [in Russian].

Vospitanie interesa uchashhihsja nachal'nyh klassov k uchebnym predmetam [Upbringing of the interest primary school students to educational subjects] (1985). Ufa: Bashkirskij pedinstitut [in Russian].

Golovin, S.Ju. (2001). *Slovar' psihologa-praktika [Dictionary of psychologist-practician]*. Harvest [in Russian].

Koval', L.V. (2009). *Profesijna pidgotovka majbutnix uchy`teliv pochatkovoyi shkoly`: technologichna skladova: monografiya [Professional training of future teachers of primary school]*. Donetsk [in Russian].

Krylova, N.B. (1990). *Formirovanie kul'tury budushhego specialista [Cultural formation of future specialist]*. Vyssh. shk. [in Ukrainian].

Kuz'mina, N.V. (1972). *Osnovy vuzovskoj pedagogiki [The basis of scholar pedagogic]*. Prospekt [in Russian].

Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. Т.1. Москва, 1983. 392 с.

Педагогічна майстерність: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Зязюн І.А. та ін. Київ, 2008. 376 с.

Сластенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура функционирования. *Профессиональная подготовка учителя в системе высшего образования*, 1995. М. 1995. С. 14–28.

Штома Л. Н. Критерії та показники сформованості естетичного досвіду в контексті професійної підготовки учителів-філологів. *Сучасні інформ. технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. № 1(40). С. 446–450.

Leont'ev, A.N. (1983). *Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya [Chosen pedagogical compositions]*. T.1. Politizdat [in Russian].

Zyazyun, I.A. ed. (2008). *Pedagogichna majsternist` [Pedagogical skills]* Kyiv: SPD Bogdanova A.M. [in Russian].

Slastenin, V.A. (1995). *Professional'naja gotovnost' uchitelja k vospitatel'noj rabote: sodержanie, struktura funkcionirovanija. Professional'naja podgotovka uchitelja v sisteme vysshego obrazovanija [Professional readiness of teacher to educational work: content, structure, functions. Professional training of teacher in the system of higher education]*. Moscow: Prosveshhenie. 14-28. [in Russian].

Shtoma, L.N. (2014). Kry`teriyi ta pokazny`ky` sformovanosti estety`chnogo dosvidu v konteksti profesijnoyi pidgotovky` uchy`teliv-filologiv [Criteria and indicators of aesthetic background development in the context of teachers-philologists professional training]. *Modern informational technologies and innovative methods in professional training: methodology, theory, experience, problems*, 1(40), 446-450 [in Ukrainian].

Анна Владимировна Красильникова,
доктор педагогических наук, доцент,
профессор кафедры технологического
и профессионального образования и ДПМ,

Валентина Антоновна Папушина,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры украинской филологии,
Хмельницкий национальный университет,
ул. Институтская, 11, г. Хмельницкий, Украина

КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

В педагогической науке существуют различные подходы к определению уровней сформированности эстетической культуры студентов вузов. Нами акцентировано внимание на уровневых особенностях эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы. Цель статьи: представить методику определения уровней сформированности эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы как системный универсальный процесс, объединяющий результативность учебных

компонентов: діагностико-мотиваційного, особисто-орієнтованого, когнітивно-лінгвокультурного, діяльнісно-практичного як основу для формування естетичної культури. В статті доведено, що визначення рівнів естетичної культури майбутніх учителів української мови та літератури має специфічні особливості. Відштовхуючись від фактичного рівня знань, мотиваційних інтересів та вже сформованого рівня естетичної культури, розробляємо власну систему формування та визначення рівня естетичної культури студентів-первокурсників та шляхи її корекції. В центрі нашої системи знаходяться компоненти, що виходять з вимог до вивчення літератури, та критерії, за якими визначаємо рівні сформованості естетичної культури впродовж всього навчального процесу. Позначені нами показники деталізують вимоги та надають можливість коректувати рівень знань студентів, їх естетичне самосовершенствование та самореалізацію. Визначені нами рівні сформованості естетичної культури: поверхневий, неповний, стан коливання – інформація, що впливає на викладача та студента на подальшу роботу для досягнення студентами стану готовності сформованості естетичної культури. Специфіка формування естетичної культури кожного майбутнього спеціаліста вимагає особливих методичних підходів до визначення критеріїв результативності як навчальної, так і естетичної діяльності студентів. Тому відкривається широке поле для роботи зі студентами різних спеціальностей в цьому важливому аспекті.

Ключові слова: формування естетичної культури, критерії, показники, рівні сформованості, поверхневий, неповний, стан коливання, стан готовності.

Valentyna Papushyna,

*Candidate of Philological Sciences (PhD in Philology),
Associate Professor at the Faculty of Ukrainian Philology,
Khmelnitskyi National University,
11 Institutka Str., Khmelnytskyi, Ukraine,*

Hanna Krasylnykova,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Faculty of Technological and Professional Education,
Decorative and Applied Arts,
Khmelnitskyi National University,
11 Institutka Str., Khmelnytskyi, 29000, Ukraine,*

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF THE AESTHETIC CULTURE FORMATION OF THE FUTURE TEACHERS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

In pedagogical science, there are different approaches to determining the levels of formation of students' aesthetic culture while being trained in higher education institutions. We emphasized on the level features of the aesthetic culture demonstrated by the future teachers of the Ukrainian language and literature. The aim of the article is to represent methods aimed at determining the formation (proficiency) levels of the aesthetic culture demonstrated by the future teachers of the Ukrainian language and literature as a systemic versatile process that combines the effectiveness of educational components: diagnostic-motivational, person-oriented, cognitive-linguistic, cultural and practical, as a basis for the formation of their aesthetic culture.

It has been proved that the determination of the proficiency levels characterising aesthetic culture of the future teachers of the Ukrainian language and literature has specific features. Based on the practical level of knowledge, the motivated interests and a particular proficiency level of aesthetic culture, we have developed our own system enabling the formation and determination of the proficiency level of aesthetic culture demonstrated by the first-year students and some ways of its correction. The components arising from the requirements to the study of literature as well as the criteria for the determination of the proficiency levels characterising the aesthetic culture over a period of an academic year are the centre of our system. The outlined indicators detail the requirements and make it possible to correct the level of students' knowledge, their aesthetic self-improvement and self-realization. Determined by us

The determined proficiency levels of the aesthetic culture are, as follows: superficial, partial, based on the students' state of hesitation (meaning the information that directs a teacher and a student for further work to achieve the state of readiness for the aesthetic culture to form). The specificity of the formation of the aesthetic culture demonstrated by every future specialist requires a special methodological approach to the determining of the criteria enabling the evaluation of the effectiveness of both students' academic and aesthetic activities. It opens a wide field for working with students majoring in different specialties related to this important aspect.

Key words: formation of aesthetic culture, criteria, indicators, levels of formation (proficiency levels), superficial, partial, students' state of hesitation, a state of readiness.

Подано до редакції 02.04.2018 р.